

Bíró Béla INTEGRÁCIÓ VAGY ASSZIMILÁCIÓ

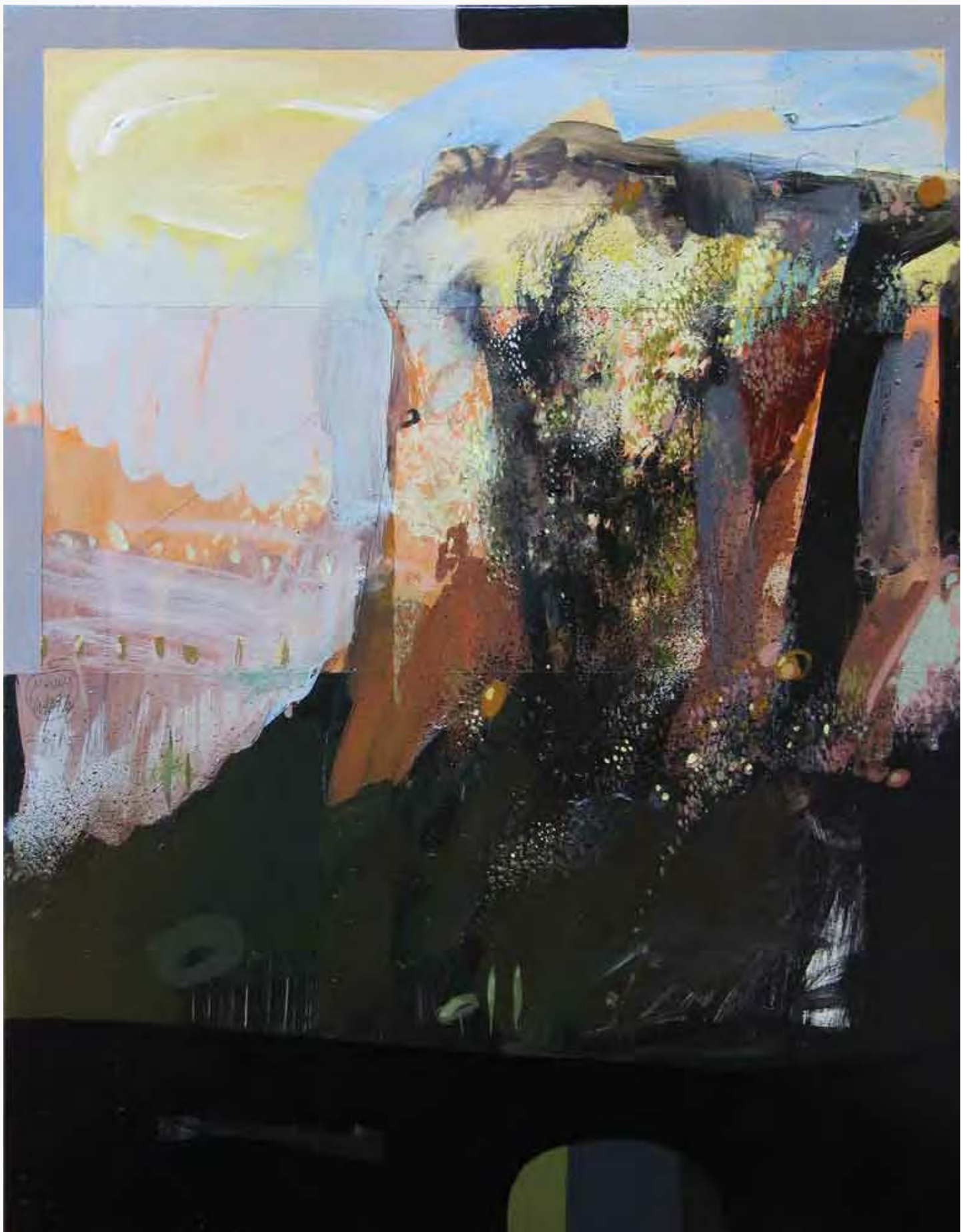
Elias Canetti is úgy vélte: *„Nehezen elviselhető gondolat, hogy az idő egy meghatározott pillanatát követően a történelem megszűnt valóságosnak lenni. Anélkül, hogy ennek tudatában lehetett volna, az emberi faj hirtelen elveszítette a valósághoz fűződő kapcsolatát. Eszerint mindaz, ami azóta történt, nem lenne igaz, éppen csak nekünk nem lehetne erről tudomásunk. Legfontosabb célunk és kötelességünk, hogy megkeressük ezt a pillanatot, mert amíg meg nem találjuk, tovább kell folytatnunk a jelenlegi rombolást.”*

teljes értékű török

Mindaz, ami napjainkban történik, Canetti gyanúját látszik alátámasztani. S mintha a „pillanat” is tudható lenne, mikor a törés bekövetkezett: amikor az állampolgár fogalma a kisebbségek nyelvi-kulturális identitásának tilalmával társult. Igaz, erről a – szabadság kultuszával összeegyeztethetetlen – tilalomról a modern társadalmak a „másság” kultuszával próbálták elterelni a figyelmet. Az oly „szépnek” tekintett „másság” azonban nem a nyelvi-kulturális különözés volt, hanem ennek egyfajta pótszere csupán. Egy töröknek még ma, és Európa legtoleránsabb nemzetállamában, a németben is csak a német nyelv és kultúra tökéletes ismeretében és elfogadása esetén van joga „teljes értékű” töröknek, azaz „másnak” maradni. Ha ragaszkodik saját nyelvéhez és kultúrájához, azaz ha nem egyénként, hanem egy közösség tagjaként szeretne a többségi társadalomba integrálódni, rá kell ébrednie, hogy törekvéseit a többség az ellenségesség, a manapság gyakran hangoztatott „németgyűlölet” megnyilvánulásának tekinti.

A nyelvi vagy kulturális kisebbségeket ugyanis megkülönböztetik. Hogy milyen kritériumok alapján, felette rejtélyes. Én legalábbis nem ismerem a kritériumokat, de a hiányosság valószínűleg sajátos helyzetemből fakad.

A “píszí”-t is mindig sajátos helyzetek alakítják. Merkel befogadna minden bevándorlót, de a német belügyminiszter, Maizière, mert neki kell rendezni a dolgot, sokkal szigorúbb. Pedig a bevándorló-áradat, mely Németországot elárasztja, perspektivikusan bagatell. Európai léptékben különösen az. A német gazdaságnak, s az európai államok többségének is sokszorosan több bevándorlóra van szüksége. Ahogyan a mai Magyarországon is legalább 40 000 betöltetlen munkahely van. Mi akkor a baj?

Nagy Gábor: Bazalt V.

Mert baj tényleg van. S aligha kétséges, hogy lényege az integráció és az asszimiláció tisztázatlansága. Félreértés ne essék, az asszimiláció jogát (a saját nyelv és kultúra feladásához) eszemben sincs megkérdőjelezni. Egy nyelvű és kultúrájú társadalminkban rengeteg az asszimiláns. Igaz, gyakorta éppen ők képviselik a legtűrelmetlenebb nyelvi-kulturális nacionalizmust. Erre a magyarországi Jobbik soraiban bőséges példa akad. Az asszimilánsok gyakran úgy érzik, hogy valódi többségi voltakat vehemens kisebbségellenességgel kell demonstrálniuk. A jelenség még a Nyugat – bizonyos értelemben tényleg multikulturális – társadalmában is megfigyelhető. Robert A. Dahl, angol szociológus szerint *„Ahol a nyelvi különbségek a hagyományban gyökereznek... a nyelvi kisebbségek jogot formálnak saját nyelvük használatára. E jog megtagadása erőszakot szülhet, s gyakran szül is; az elnyomás könnyen polgárháborúhoz vezethet. Végül is a nyelv mélyen beágyazódik egy személyiség belső rétegeibe; azt mondani, hogy az enyéim nyelve alacsonyabb rendű a másokénál annyi, mint azt mondani – az enyéim alacsonyabb rendűek másoknál. Mivel az amerikai partokra érkező emigránsok szegények és kiszolgáltatottak voltak, az angolul beszélő többség rájuk tudott kényszeríteni egyfajta nyelvi homogenizációt. Sohasem fogjuk megtudni, hogy önbecsülésüket és gyerekeikét mekkora sérülés érte.”*

magyarabb a magyaroknál

Aki nyitott szemmel és füllel jár a világban, ma is érzékelheti, micsoda traumát jelent még a régebben asszimilálódottak jelentős részének is az idegen hangzású név. Tulajdonosa szinte minden esetben kompenzálni kényszerül, vagy úgy, ahogy a Jobbik német származású budapesti főpolgármester-jelöltje, aki magyarabbá válna a magyaroknál, vagy a magyar nemzeti eszme gyakran ártatlan megnyilvánulásaiban is személye elleni merényletet szimatol. Amit aztán a többség értelmez identitása elleni támadásnak.

Az ember soha nem önként válik meg identitásától, nincs természetes asszimiláció – mindegyik természetellenes.

De adott körülmények közt racionálissá válhat. Ismét Dahlt idézve: mindaddig ésszerű a többségi társadalomba olvadás, *„amíg a többség képviselőjeként szerzett előnyeim meghaladják a kisebbségi lét által okozott veszteségeimet”*. A valóban normális megoldás mégis az együttélő közösségek identitásának megőrzését garantáló kölcsönös két- vagy többnyelvűség volna. Az egyre nyilvánvalóbb többségi elutasítás ugyanis a kisebbségekből – épp a nyugati társadalmak által büszkén hirdetett szabadság jegyében – erőteljes ellenérzéseket vált ki, a kisebbségiek közösségi lényekként kevésbé érezhetik magukat valóban szabadnak. S ezt a szabadsághiányt – a jelek szerint – az „egyénség korlátlan szabadsága” sem képes kompenzálni. Tapasztalataim azt sugallják, hogy Magyarországon sem. Arról nem is beszélve, hogy ha a többségi társadalom arra kényszerítheti az állampolgárokat, hogy nyelvi-kulturális (implicite erkölcsi) vonatkozásban hasonuljanak, miért volna a törzsi mentalitás jele, ha a kisebbségi közösségek meg arra készítenék tagjaikat, hogy nyelvi-kulturális (implicite erkölcsi) vonatkozásban hűségesek maradjanak a kisebbségi közösséghez is?

A legmegdöbbentőbb, hogy egy magyar állampolgár nem is tud mit kezdeni a kölcsönös kétnyelvűség fogalmával. Angolul franciául, németül megtanulni sikk, de szlovákul, szerbül, románul...? Még a német is csak világnyelvként elfogadható, kisebbségi nyelvként legfeljebb egyfajta álnyilvánosságban, a közszolgálati tévé kisebbségi adásaiban húzhatja meg magát. Ha a második világháború után a németek (és a többi kisebbség) által is lakott településeken az állam a magyarok számára ugyanolyan lehetőséget teremtett volna a kisebbségi nyelvek helyi hivatalos nyelvkénti elsajátítására, mint a kisebbségek számára a magyaréra, a magyar társadalom ma nyelviileg Európa egyik legirigylésreméltóbb többnyelvű nemzeti közössége lehetne. Minden előnnyel együtt. Ehelyett a hatalom még a német nyelvet is sikeresen kiszorította a közéletből. Csak a kisebbségeknek volt kötelező megtanulni magyarul, a velük élő magyaroknak lehetőséget sem teremtettek, hogy más ajkú embertársaik nyelvét elsajátítsák. Közben azonban megkövetelték volna, hogy a határon túli magyarok megőrizték nyelvüket és kultúrájukat. S ez utóbbi a – nem kevésbé vehemens – többségi nacionalizmusok dacára nagy vonalakban sikerült is.

A probléma megoldásának európai változata, a multikulturalizmus, az államnyelven gyakorolt hagyományápolás erre alkalmatlan. Az európai trend mégis félreérthetetlen. Az egységes és oszthatatlan román nemzetállam meghatározó pozícióit – a Nemzeti Liberális Párt európai gondolatrendszerének „hála” – fokozatosan a román asszimilációs politika vívmányainak számító „idegen” eredetű románok foglalják el. Az echt német, mert korábban a romániai németek „etnikai” pártjának elnökeként, s az egykor szinte színémet Szászszében polgármestereként ismertté vált Klaus Johannis után, aki nevét közben a román helyesírás követelményeihez igazítva újabban Iohannisként tünteti fel, a román állam

„legfontosabb” hatalmi struktúrájának, a Román Hírszerző Szolgálatnak (a SRI-nek) frissen kinevezett igazgatója, Eduard Hellvig is ugyanannak a liberális pártnak a köreiből került ki. A Parlament által megerősített kinevezés azt az alapvető információt küldi a nemzetközi nyilvánosságnak, hogy Romániában nyoma sincs a nacionalizmusnak, hiszen a magyarok szeparatista törekvéseit (melyek amúgy nincsenek is, hiszen a magyarság nevében egy-két eszement székely zelegorkodik) nem románok, hanem a német kisebbség tagjai bélyegzik meg. Az ötlet korántsem eredeti. Ez is, mint az elmúlt 150 év annyi zseniális ötlete, tőlünk, magyaroktól származik. Az Osztrák–Magyar Monarchia liberalizmusa a századelőn a Felvidék iskoláinak élére zsidó származású magyarokat delegált, hogy a szlovákokat elmagyarosítsák. A piszkos munkát nem a „fajmagyaroknak” kellett elvégezniük, hanem a nem-igazán magyar asszimiláltaknak, akiket aligha lehetett magyar nacionalizmussal vádolni. Ennek – a jelöltek által lelkesen vállalt gyalázatos húzásnak – aztán meg is ittuk, s a szlovákiai magyarok máig isszák a levét.

Nagy Gábor: Tájmetszet

A romániai magyarok masszív hozzájárulásával (becses személyem is közéjük tartozik) államelnökké avanszált szebeni polgármester Angelának büszkén újsághozta, hogy Romániában „nincs magyar kérdés”. Pedig még német is van. Igaz, ma már pusztán retrospektíve, de továbbra is élesben. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem jeles professzora, Mircea Muthu (s itt iróniának nincs helye, Muthu professzor valóban élvonalbeli értelmiségi) a romániai származású Herta Müller Nobel-díját Románia arculcsapásaként érzekelte, hiszen az író – szerinte – a nemzetközi média üdvöskéjének számító Umberto Eco elől az erdélyi szász diaszpóra manipulációnak köszönhetően (azaz a Romániából kitelepedett német nacionalisták ügyműködéseinek „hála”) halászta el a Nobel-díjat.

Angela Merkel lelkesen barátkozik Klaus Johannissal. Mindketten a teljes asszimiláció hívei. Mert Merkel „integrációja” valójában asszimiláció. Aki Németországban akar letelepedni, németté kell válnia. Nemcsak németül kell megtanulnia, nemcsak a német kultúrát kell elsajátítania, de „németül” is kell viselkednie. Amibe beletartozik a lemondás a saját kultúráról. Ezt a – terrorisztikus – gyöngédséget kéne a „szerencsétlen” muszlimoknak modern európai demokráciaként elfogadniuk.

A probléma persze nem a német nyelv ingyenes elsajátításának jogával, hanem a saját nyelv feladásának kimondatlan, de a közösségi jogok elutasítása által félreérthetlenné tett igényével van. Meg azzal, hogy a kisebbségeknek még magái a kedvezményt, azaz a német nyelv ingyenes elsajátítását is egyfajta kényszerűségként kell megélniük. Hogy ez utóbbit a mai nemzetállamok polgára magától értetődőnek tekinti, azt leginkább az a rettegés jelezheti, mely az úgynevezett „gettósodás”, a „párhuzamos társadalmak” fogalmainak hallatán elfogja. Pedig maga az Európai Unió is efféle „gettókból”, „párhuzamos társadalmakból” épül fel. Ezek egyetlen „ellenszere” a már említett *kölcsönös többnyelvűség*, amikor is azok, akik *közvetlenül érintkeznek egymással*, kisgyerekkortól magától értetődően, az együttélés hatására tanulják egymás nyelvét – a többségiek is, mert ettől semmiféle informális tilalom (többségi nacionalizmus) nem tarthatja vissza őket. Ha a nemzetállamokon belüli „gettók”, „párhuzamos társadalmak” rettenetesek, akkor az Európai Unió is az.

normasértések

A nagy nyugati egyetemeken, amint arról a Spektrum című német tudományos szaklap online melléklete beszámolt, az utóbbi időben egymást érik az igazságérzet kialakulásának folyamatát feltáró kísérletek. Nyilvánvaló, hogy a társadalmi együttélés alapját jelentő igazságérzet – földrajzi helyzettől, kultúrkörtől, nemzeti hovatartozástól, nemtől függetlenül – már 6–10 éves korban kialakul. S bár az empátiát és az ebből adódó erkölcsi érzéket a társadalmi együttműködés alapozza meg, az erkölcsi érzék kialakulásában azoknak az informális szankcióknak is meghatározó szerepük van, amelyekkel a közösség az együttműködés szabályait megsértő egyéneket sújtja. Az együttműködési hajlam és a büntetés súlyossága kölcsönösségi viszonyban áll. Azokban a társadalmakban, amelyekben gyakrabban fordulnak elő normasértések, súlyosabbak a büntetések is. Mindez magától értetődőnek tűnik. Sőt, analóg jelenségek az állatvilágban is megfigyelhetők.

A szakembereket ezért is döbbenette meg a felfedezés, hogy az embernél az együttműködési hajlam, s az ezt megalapozó empátia kialakulásával párhuzamosan egy másik sajátosság is kialakul, s ez az előbbinek épp az ellenkezője. Az egyes társadalmi csoportok tagjai (és itt a társadalmi csoport fogalma a családtól a tömbházig, az utcáig, az iskoláig, a településig, régióig, országig, sőt kontinensig tágítható) hajlamosak saját csoportjuk tagjait gátlások nélkül előnyben részesíteni „idegen” csoportok tagjaival szemben. Vagyis az igazságérzet, s következésként az empátia és az önzetlenség a csoportok közti viszonyok szintjén nem működik. A szakemberek ebből a tényből nem vontak le messzemenő következtetéseket, de számomra nyilvánvaló, hogy az emberi társadalmak fejlődése megrekedt valahol a négy-öt éves gyerek szintjén. Ami a másik csoport tagjait illeti, ritkán vagyunk képesek igazi empátiára. Ennek egyetlen oka lehet: a tényleges együttműködés hiánya. Az, hogy a modern világ a társadalmi csoportok közti együttműködést egyének közti együttműködésre próbálja szűkíteni. Ez pedig gátat szab a csoportempátia réges-rég esedékes kialakulásának. Arra ugyanis csak akkor nyílna lehetőség, ha a csoportok (a szó legtágabb értelmében) egységes (bár természetesen mindig többé-kevésbé ad hoc) entitásokként, azaz *közösségi* individuumokként működhetnének együtt.

Nagy Gábor: Tájmetszet I.

Ennek a manapság uralkodó egyoldalúan *személyközpontú* individualizmus szab gátat, s ezzel éppen az eltérő csoportokhoz tartozó individuumok együttműködését teszi globálisan lehetetlenné.

Az a világtrend, mely az Amerikai Egyesült Államok égisze alatt egyengeti a liberális demokráciák útját, a kisebbségeket csupán a „nemzetállami harmónia” jelentéktelen zavaraként érzékeli. Lehet, hogy a romániai magyarság léte is efféle zavar. De bizonyosnak látszik, hogy az új, globalizált világ csupa ilyen zavarból épül majd fel. E sok kis zavar aztán nagyon jelentékennyé válhat.

A mai kisebbség-ellenesség előbb-utóbb azok ellen fordul, akik ma a kisebbségek fölötti uralom (egykor általunk, magyarok által is alaposan kiélvezett) bódulatában élnek.

ellentétes táborok

Az Amerikai Egyesült Államok politikai nyilvánosságát egyébként nem annyira politikai, inkább kulturális ellentétek tagolják. Ez a tény önmagában is meglepő, hiszen a nemzetközi szinten főként amerikai közvetítéssel terjedt el a politikai meggyőződés, hogy a nemzetet az állampolgárok közössége alkotja, és a kulturális különbségeknek politikai értelemben nem lehet jelentőségük. De ha figyelmesen megvizsgáljuk a különbségeket, amelyek mentén az amerikai demokraták és köztársaságiak ellentétes táborokba sorakoznak, csupa olyan sajátossággal találkozunk, amelyeket a tudomány korábban a kulturális nemzetek vonásai között tartott nyilván: eltérő történelemfelfogások, eltérő hagyományok, eltérő divatok, eltérő státuszszimbólumok, sőt eltérő nyelvi preferenciák és etnikai kötődések. A hivatalos amerikai politikaelmélet azokat, akik a nemzeti egyetemességgel szemben ezekhez a sajátosságokhoz ragaszkodtak, nacionalistáknak, a törzsi mentalitás híveinek bélyegezte. Ezt a demokraták és a köztársaságiak esetében nem teszi, a jelenség előtt tehát tanácstalanul áll. De hát kik szavaztak legutóbb Obamára, és kik Romneyre? Obamára a kisebbségek. A fiatalok, a magányosan élők, a nők, a feketék, a latínók, az ázsiai bevándorlók, a nagyvárosiak, a legképzettebbek és a legkevésbé képzettek, a kiskeresetűek és a szakszervezeti tagok. Romneyra a fehérek és a déliek, akik egyben templomjáró keresztények, és a társadalom vagyonosabb rétegéhez tartoznak.

Igaz ugyan, hogy az etnikai kisebbségek mélységesen kiábrándultak Obama politikájából, mert az ígéreteket csak kis részben teljesít(h)ette, de ők Romneyra vagy párttársaira továbbra sem szavaznak, hiszen Romney kifejezetten kisebbségellenes jelszavakkal (egyebek közt a pozitív diszkrimináció leépítésének szorgalmazásával) kampányolt, s nem rejtette véka alá, hogy a gazdag fehér középosztály és a felső tízezer érdekeit képviseli. Azaz az urnák előtti döntésben elsősorban a kulturális különbségek és nem a politikai megfontolások játszzák a főszerepet. Még a magasan képzett értelmiségiek sem politikai okokból, hanem a többség–kisebbség szembenállásban rejlő veszélyek felismerése miatt szavaztak Obamára. Megrettentek a várható következményektől. Az úgynevezett olvasztótégely által nemzeti közösségé asszimilált fehérek, az alapító atyák leszármazottai ugyanis görcsösen ragaszkodnak korábbi hatalmukhoz. A feketék továbbra is fajgyűlöletre, a latínók és az ázsiaiak kisebbségellenes előítéletekre panaszkodnak. Az arab származásúakról nem is beszélve. A nemzetbiztonság elvét a politikum egyre inkább a hatalom birtokosainak szolgálatába állítja, s ezzel tovább növeli a társadalom megosztottságát, a kisebbségek eltökéltségét. Obama is foglya a helyzetnek. A politikát uraló gazdasági hatalom szorításában képtelen azok érdekeit képviselni, akik rá adták szavazatukat.

Amerikában, akárcsak Magyarországon, két – eltérő kulturális értékek mentén szerveződő, kulturális értelemben *nemzeti* – közösség áll egymással szemben. S a küzdelemben a korábban asszimiláltak jelentős része is disszimilálódik, azaz megpróbál visszatérni elhagyott kulturális értékeihez. A hagyományos politikai értékek azonban csak akkor érvényesülhetnek, ha a társadalom kulturális értelemben is vállalja pluralitását, ha a politikai nemzetet alkotó, immár idézőjeles kulturális nemzetek autonóm entitásokként szerveződhetnek. S az – önmagát nyelvileg-kulturálisan plurálisnak tekintő – állam legitím szerveződéseként ismeri el őket.

Nagy Gábor: Tájmetszet II.

A szabadság amerikai hagyományai elkerülhetetlenné teszik, hogy a következő évtizedekben az amerikai társadalom ennek a kulturális pluralizmusnak a jegyében fejlődjön. Az asszimilációnak az lett volna az értelme, hogy a kulturális különbségek megszüntetésével egységes, összeforrott politikai közösség teremtsődjön. De ha az asszimiláció (a nyelvvesztést követően is) regenerálja a kulturális különbségeket, amelyeket eredetileg megszüntetett volna, többé nem lehet megoldás.

szabályozott együttélés

Csak a kulturális különbségek politikai legitimációja, a különböző kultúrák szabályozott együttélése válhat egészséges politikai kultúra alapjává. Az, amiért mi, kelet-közép-európai etnikai kisebbségek is harcolunk.

Merkel amerikai típusú befogadó nemzetté alakítaná Németországot. De amire a világ legfőbb hatalma száz év alatt sem volt képes, a jóval jelentéktelenebb Németországnak aligha sikerülhet.

Tényleg ideje volna visszatérni a valósághoz...